

Кассандра

Леся Українка

Леся Українка

Кассандра

Леся Українка

Кассандра

Драматична поема

*Події поеми відбуваються в часи еллінсько-троянської війни в Трої, в місті Іліоні.
Епілог – в Елладі, в столиці Арголіди Мікенах.*

I

У жіночій половині Пріамового дому Гелена (жінка спартанського царя Менелая, що втекла з Парісом у Трою) пряде пурпурну вовну на золотій кужілці. У кімнату до Гелени зайшла Кассандра (дочка троянського царя Пріама, пророчиця, жриця Аполлона, Паріс – її наймолодший брат). Гелена, привітавшись, називає Кассандру сестрою, але пророчиця заперечує це. Гелена знає, що осоружна Кассандрі, але дивується, чому Кассандра називає її сестрою смерті. Кассандра пояснює: "Хіба сестра сестру повинна вбити? Сестра сестрі частіше помагає". Пророчиця говорить, що брат Паріс давно для неї помер, бо для нього тепер нема нічого: ні матері, ні батька, ні родини, ні краю рідного, – лише Гелена. Раніше, коли Паріс жив з пастухами і грав на сопілці, він був щасливий, а тепер просто скніє у палатах Гелени. Інші його брати роблять потрібні справи: Деїфоб (найстарший брат Кассандри, ватаг військовий) на раді, Гектор на війні, Гелен (другий брат Кассандри, віщун і жрець) у храмі, а Паріс мовчить на раді, зброю надягає, мов кайдани, і боги з ним не бувають. Кассандра каже, що коли ще тільки Паріс привіз з чужини Гелену, вона вже бачила, що буде війна. А зараз вона бачить, що Менелай поверне собі Гелену додому, а Іліон буде спалено. Почувши такі слова, Гелена називає пророцтво Кассандри брехнею.

II

Кассандру провідує її сестра Поліксена (молода дівчина), яка відчувається щасливою, бо скоро має вийти заміж за Ахіллеса, і з цього шлюбу має зродитися мир, тож Троя не загине. Поліксена любить свою сестру і співчуває їй, що Долон (молодий троянець, колишній наречений Кассандри) одкинувся від неї. Та пророчиця пояснює сестрі, що це кохання було приречене: вона любила Долон, але її погляд не міг промовити "кохаю". Поліксена вважає, що здатність сестри пророчити є хворобою, яка труїть людям радість. Кассандра відчуває, що і Поліксену чекає горе. Вона не каже про це, але нагадує сестрі, що їхнього брата Троїла вбив Ахіллес. Та Поліксена вважає, що під час війни таке буває, та й тоді Ахіллес не знав, кого убивав.

До сестер прибігає Андромаха (жінка Гектора, брата Кассандри) і повідомляє, що

Гектор заколов Патрокла. Поліксені стає сумно, бо Патрокл був найкращим другом Ахіллеса. Кассандра вражена новинами, вона вигукує: "Ой горе! кров і помста! Оце твій шлюб, нещасна Поліксено!", а тоді бере ножиці (вона саме розчісувала Поліксену) і обрізує сестрі волосся. Андромаха і Поліксена вважають Кассандру безумною. Сестра питає пророчицю, чому ж вона, коли відчуває біду, не попереджує. Кассандра відповідає, що чує горе, але показати не вміє, не вміє сказати, де воно чекає на людину. Та навіть якби сказала, їй ніхто б не повірив. Пророчиця знову каже, що Троя загине, але на запитання Андромахи: "Чому? Від кого? Хто її зруйнує?", відповідає, що не знає, але шлюб дочки Пріама з Ахіллесом не врятує Трої.

III

Андромаха відправляє своїх рабинець по черзі на браму, щоб приносили їй новини з поля бою і розповідали вістки про її чоловіка Гектора. Стара рабиня Клімена питає Андромаху, чому та сама не піде подивитися. Андромаха признається, що дуже боїться. До неї заходить Кассандра, а це не віщує нічого доброго. Пророчиця говорить, що Андромаха має встигнути напярсти "на покрив смертельний"... І тут одна з рабинець приходить і повідомляє, що Гектор зустрівся в бою з Ахіллесом, а на брамі за всім спостерігає Поліксена. Ще одна рабиня приходить і розповідає, що Гектор тікає. У цьому нещасті Андромаха починає звинувачувати Кассандру. Вона вважає, що якби пророчиця нічого не говорила, не вимовляла вслух, то поганого б не траплялося. Скоро Андромаха отримує новину, що Ахіллес вбив Гектора.

IV

Ввечері Кассандра і Поліксена в жалобних шатах йдуть майданом коло Скейської брами. Вони бачать невеличкий гурток троянців, які про щось радяться, а в середині гуртка стоїть Долон, колишній наречений Кассандри. Вона не хоче йти, а бажає надивитись на коханого. Коли гурток розійшовся, Долон підійшов до обох царівен. Він привітався і хотів уже йти, але Кассандра почала затримувати його. Долон признався, що коли стемніє, мусить проникнути у ворожий ахейський табір, щоб усе розвідати і підслухати. Кассандра відчула, що закінчиться це погано. Долон спитав Кассандру, чи може вона напроорочити, чи вернеться він живий. Пророчиця спитала, чи послухався б він, якби вона його зупинила і казала не йти. Та хлопець відповів, що не може змінити свого рішення, адже йому довірили цю справу, і він мусить її виконати.

Коли Долон пішов до брами міста і зник, Кассандра кинулась на плечі Поліксени і гірко заридала. Пророчиця жаліла, що не знайшла лагідних слів для Долона, а вона ж говорила з ним востаннє. Вона вмовляє сестру йти на браму і з висоти спостерігати за Долоном. Надворі уже було темно, але зійшов місяць, тож сестри усе бачили.

Поліксена бачить, як Долон підходить до ворожого табору. У Кассандри виривається крик, вона кличе Долона, він схопився бігти. За ним погналися двоє. Кассандра намагається кинутися з висоти, але сестра утримує її і кличе вартових. Два вартові помагають Поліксені утримати Кассандру. Вона просить вояків бігти рятувати Долона, але ті кажуть, що там їх чекає смерть. Поліксена кличе людей, прибігають брати Кассандри і несуть її додому. Пророчиця говорить, що це вона вбила Долона.

V

До Кассандри приходить брат Деїфоб і питає, навіщо вона розпустила усіх своїх служниць. Сестра говорить, що треба привикати до праці без рабинь, бо скоро знадобиться. Брат повідомив Кассандрі, що він і батько заручили її з лідійським царем Ономаєм, який надасть їм допомогу у війні. Кассандра відмовляється, а Деїфоб говорить їй, що вона зовсім не схожа на братів, бо Гектор віддав життя за Трою, а Паріс готовий для Гелени загубити весь рідний край. А Кассандра тільки думає про зрадливого Долона. Ці слова образили пророчицю, бо саме Долон пішов на видиму смерть. Вона спитала брата, чого він сам не йшов у розвідку, та той відповів, що старий для розвідок. Деїфоб попереджає сестру, щоб давала згоду Ономаю, бо навіть якщо того вб'ють на війні, люди скажуть: "Що ж, не судилось!" А коли вона відмовиться від шлюбу, всі скажуть, що Кассандра загубила Трою, тоді до неї пристане ймення зрадниці.

Кассандра зустрічає Ономаю і каже, що її душа йому не належить. Царя це не хвилює, бо він вважає, що разом з тілом Кассандри він отримає і душу. Але він хоче чесно отримати дівчину, адже міг би пристати до ахейців, зруйнувати Трою і взяти Кассандру силою. "Герой користі не шукає зроду", – говорить пророчиця і признається, що не полюбить того, хто скористався з їхньої недолі. Та коли Ономай уже йшов від неї, Кассандра згодилася:

*"Як голову нести,
губити військо ти готов за теє,
щоб я сказала: "Сі уста твої,
ся постать, сії очі", – добре, згода.
Коли твій люд готов своїх жінок
лишити вдовами, аби цареві
здобути наречену – добре, згода..."*

Рабині Поліксени підслухали розмову Кассандри і Ономаю та переказали все лідійцям. Після цього військо зрозуміло, що йде на згубу, і вже три лави подались додому. Поліксена розповіла про це сестрі і спитала, навіщо ж вона дала слово. Кассандра відповіла:

*"Я так його ненавиділа палко,
його і все його безглузде військо,
оту юрбу рабів! Я радо, щиро
промовила – їм на погибель – "згода".*

Андромаха повідомляє сестрам, що лідійці таки пішли на бій, а Гелен запевнив, що по птаству бачив щасливий знак на шлюб і перемогу. Кассандра знає, що брат сказав неправду. Андромаха вважає, що завжди треба мати надію, навіть якщо шанси на перемогу малі.

VI

Кассандра зустрічається з братом Геленом, який теж є пророком. Сестра спитала його, чи він справді побачив по пташках, що все буде добре. Гелен признається, що він не завжди каже людям правду:

*"Я з правдою борюся і сподіваюся
її подужати і кермувати,
от як стерничий кораблем кермує".*

Кассандра вважає, що неможливо врятувати світ неправдою, а всім світом керує воля Мойри. Гелен говорить, що багато нещасть походить від Кассандри, хоч вона не винна:

*"...Певне,
боги в тім винні, що дали тобі
пізнати правду, сили ж не дали,
щоб кермувати правдою. Ти бачиш
і, склавши руки або заломивши,
стоїш безвладна..."*

Почувши, що брат не встановлює чіткої межі між брехнею і правдою, Кассандра питає, як же він віщує. Тоді Гелен відповів, що пророкує те, що треба, що корисно або що почесно. Він розповів, що сьогодні переконав лідійців допомогти їм у війні, бо випустив голубів, які вернулись і погодували голуб'яток, і це гарний знак. Сестра спитала, чому ж він сам не йшов у бій, і Гелен сказав, що меч і спис – не його зброя, він володіє словом.

Під час цієї розмови приходить Поліксена і каже, що цар Ономай убитий, а лідійці кинулись урозтіч.

VII

Однієї ночі ахейське військо зникає, залишивши великого дерев'яного коня на місці табору. У місті на майдані збираються люди, а Гелен виголошує промову. Він говорить, що Трою врятували боги, бо зник ахейський табір, лишився тільки кінь – коштовний військовий дарунок на знак пошани й згоди. Гелен запропонував привезти коня до храму Паллади, та тут з'явилася Кассандра і сказала, що забороняє це робити. Тоді Деїфоб і Гелен вирішують поки що поставити подарунок у царським дворі, а згодом збудувати для нього храм. Увесь люд рушив за Скайську браму, щоб притягти коня.

На полі біля коня люди схопили якогось елліна і привели його до Кассандри й Гелена. Усі боялися, що це зрадник. Гелен сказав, що вбивати чоловіка не будуть, але хай буде під пильною сторожею. Сінон (полонений еллін, шпигун) каже, що без волі жити не зможе. Тоді Деїфоб і Гелен пропонують Кассандрі вирішити долю Сінона. Пророчиця не знає, що ж їй робити, але вона бачить гієн, що бродять по руїнах Трої. Почувши таке пророцтво, люди на майдані починають перешіптуватись. Деїфоб тихо просить сестру схаменутися, а потім просить її вбити елліна, якщо вона в чомусь його підозрює.

Кассандра уже мала у руках меч, та раптом Сінон впав на коліна і почав брехати,

що його чекає наречена, що його лишили на місці табору навмисне, бо він прилюдно назвав Діомеда безжалісним Хароном. А коли Сінон ще й збрехав, що стояв на захисті молодого бранця, який вночі проник у їхній табір, Кассандра не змогла вбити ворога. Вона впала на руки Геленові, і її понесли в глибину храму. Гелен звільнив Сінона.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

VIII

Увечері в царському дворі було свято на честь перемоги. Чотири сторожі, які охороняли майдан, браму, храм і оселі, сумували, бо не потрапили на свято. З храму час від часу лунав голос Кассандри: вона кричала сторожі, щоб пильнували. Сторожі були на неї злі і вважали, що все лихо від неї.

До сторожів підійшли Паріс і Сінон. Вартові почали жалітися, що голодні, що їм холодно стояти тут у такий святковий день. Паріс наказав їм принести дров і розвести багаття. Сінон тим часом почав підмовляти Паріса піти до Гелени, яка, напевно, сумує сама у своїх палатах. Коли той уже намірився йти, з храму вийшла Кассандра і спитала, куди він йде, адже треба пильнувати. Брат почав виправдовуватися, що ніч холодна, і йому треба піти додому по плащ. "Брате, даремне ти так холоду боїшся, не в тім твоя погибель", – говорить пророчиця, але Паріс радить їй покинути ті речі про смерть, про горе, про марну погибель, бо війна скінчилася. Кассандра радить йому взяти меч, а він нагадує їй, що сьогодні вона мала можливість вбити Сінона, але не спромоглася. Тож Паріс пішов до Гелени, а Кассандра повернулася у храм.

Тим часом Сінон привів до вартових музик, приніс вина і м'яса, яке почали пекти на вогні. Флейтист і кітарист розважали варту грою, а Сінон почав співати і підливати вартовим вина. Ті почали пити прямо зі своїх шоломів. З храму знову доносився голос Кассандри, яка просила вартувати. Дедалі всі, окрім музик, зморені вином, вкладаються долі навколо вогню і засипляють. Сінон теж удає, ніби спить. Флейтист і кітарист допили решту вина і пішли до царського двору. Коли все затихло, Сінон помалу підвівся і сторожко оглянувся навколо. Потім він побіг до царського двору.

Кассандра вийшла з храму і побачила сонних вартових, та розбудити їх було неможливо. Пророчиця почала кричати і кликати троянців, та раптом з царської брами вийшов Сінон, а з ним узброєні елліни: Менелай, Агамемнон, Одиссей, Аякс, Діомед. Вони загородили Кассандрі дорогу. Одиссей впізнав пророчицю, дівчина почала кричати: "Троянці! Зрада! Зрада! Гей, троянці!" Та було пізно. Її почали ловити, вона зачепилася вільною рукою за п'єдестал Палладіона, і статуя впала додолу.

Кассандру прив'язали до колони в храмовім портику над сходами. Тим часом Сінон, Менелай, Агамемнон та Одиссей відчинили Скайську браму, а Діомед забрав Палладіон з храму.

В одчинену браму лавою посунуло ахейське військо. Незабаром в місті почався великий лемент. Згодом зайнялася пожежа. Елліни почали гнати троянців і троянок.

Бранок з Пріамової родини посадили біля Кассандри. Андромаха ридала над долею

свого сина, якого вбили вороги, Поліксена плакала, бо розуміла, що стане наложницею. Лише Кассандра була спокійною, і Андрوماха почала проклинати її. Пророчиця сказала, що бачить троянок у неволі. Коли повз Кассандру проводили зв'язаного Гелена, він кинув сестрі, що вона перемогла зі своїми пророцтвами. Та сестра відповіла йому:

"Ти переміг. Ти вбив мене сим словом.

Мій розум зламаний, твій піде в світ,
ти ним і переможців переможеш,
а мій погасне вкупі з сим пожаром..."

Коли Менелай вбив Паріса і уже хотів зробити таке ж з Геленою, вона почала кричати, що її силоміць взяли у Трою, що жила тут бранкою і проливала кожного дня сльози за домівкою. Ахейці стали прислухатися до слів Гелени і сказали Менелаю, що Гелена не винна. Цар швидко помирився зі своєю царицею, а Кассандра, Поліксена і Андрوماха заголосили за Парісом.

Дивлячись на пожежу у місті, Кассандра та решта почули голос старої жінки, яка ридала. Поліксена впізнала голос матері, а Кассандра сказала, що:

"То весільна пісня!

Се мати дочок виряджа до шлюбу!"

ЕПІЛОГ

Через довгий час після руїни Трої в Елладу повертається цар аргоський Агамемнон (найстарший ватаг ахейського війська, брат Менелая). У Мікенах його дружина, цариця Клітемнестра з царським намісником Егістом (він – коханець цариці) влаштовують цареві пишну зустріч, та Агамемнон повертається не сам, а з Кассандрою.

Цар каже дружині, що привіз з собою дочку Пріама, пророчицю Кассандру, яку в його домі усі мають поважати, як царівну і жрицю, бо тут вона не бранка. Кассандра при знайомстві сказала, що знає царицю – матір Іфігенії, яку колись Агамемнон віддав в жертву Артеміді після успішного походу на Трою. Цар був незадоволений, що Кассандра згадала про Іфігенію. Він спитав пророчицю, чи вона досі йому ворог. Та пророчиця відповіла:

*"У тебе, царю, є сильніший ворог, –
то що тобі Кассандра?"*

Агамемнон почав випитувати, хто ж його ворог, та Кассандра сказала, що він спізнився, про це треба було питати в Іліоні. Егіст згадав про Андрوماху, яка тепер стала жінкою елліна. Кассандра сказала, що Андрوماха – не еллінка й не троянка, а до Клітемнестри пророчиця сказала: "Так, як і ти. Ти, правда, і не жінка". Цариця пожалілася Агамемнону, що її зневажають, але він відповів: "Коли б же се була зневага тільки!.. Але тут, може, гірше скрито..." Він спитав, чи все гаразд у домі, а жінка відповіла, що нічого лихого не трапилося. Егіст сказав, що вже давно заборонив би Кассандрі так вільно говорити, а вона відповіла:

*"Так каже той, хто звук тут бутъ царем
і звички тої втратити не може,*

хоча для двох царів тісні Мікени".

Перед входом у дім Кассандра віщує, що вони і Агамемнон загинуть, але цар ще нічого не розуміє. Та коли пророчиця і цар, тримаючись за руки йдуть у дім, за ними рушають Клітемнестра та Егіста. Цариця пошепки каже йому:

"Нам треба два мечі. Ти нагостри.

Ти бий його, а я її потраплю".

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу